

SIHRİN HAKİKATİ VE MÛCİZEDEN FARKI

Halil İbrahim BULUT*

THE REALITY OF MAGIC (SIHR) AND ITS DIFFERENCES FROM MIRACLE

In this article, under the title of 'The Reality of Magic (Sihr) and Its differences from Miracle', we deal with the relationship between the magic and miracle in the context of Islamic Theology works and other literatures. First of all, we concentrate on the term 'sihr' and explain its lexicon. And then we look at its usage in the Qur'an and Prophetic tradition (hadith). Meanwhile, we try to analyse various types of magic together with its main features. In addition, we give detailed information about the discussion of both Mutazilites and Muslim Orthodoxy's opinion on the reality of sihr. Here we investigate their evidences to prove or to negate the notion of sihr. Main topic of our essay is to show the differences between the magic and miracle, their content, the purpose which they fulfill, the way of their performance, and their consequences will be discussed in great length. Finally, we provide a brief evaluation to place stress on our findings that there is a difference between the magic and miracle.

Giriş

İslâm dünyasında doğup gelişen fikir akımlarına mensup düşünürlerin büyük bir ekseriyeti, hârikulâde olayların imkânını kabul ederler. Bunu, hem Allah'ın güç ve kudret sahibi olduğunu, varlığa her zaman müdahale edebileceği esasını, hem de peygamberlik müessesesinin en önemli delili olan mucizelerin imkân ve delâleti meselesini izah edebilmek için yaparlar. İslâmî literatürde, olağanüstü hadiseler genel olarak gerçek ve gerçeğe benzer olmak üzere ikiye ayrılır. Buna göre mucize ve kerâmet gerçek anlamda hârikulâde olayları; sihir, kehânet, hokkabazlık ve parapsikolojik bir takım hadiseler de gerçeğe benzer hârikulâde olayları teşkil ederler. Aslında bu ikinciler, yapılış tarzı ve sonuçları itibarıyla sıradan insanlar tarafından bilinmediğinden dolayı olağanüstü diye isimlendirilirler. Bu makalede, gerçek anlamda hârikulâde bir olay olan mucize ile görünüş itibarıyla hârikulâde olan sihir arasında nasıl bir ilişki bulunduğu meselesi üzerinde durulacaktır. Önce sihrin tanımı, Kur'an ve sünnetteki kullanımı ve türleri izah edilecektir. Sihrin bir hakikatinin olup olmadığı meselesi lehte vealeyhte delillerle açıklandıktan sonra, kelâm literatürü esas alınarak sihir ile mucize

* Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hibulut@sakarya.edu.tr

arasındaki farklılıklar ya da benzerlikler ortaya konulacaktır. Makale, genel bir değerlendirme ile sonuçlandırılacaktır.

A. SİHRİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI

Sözlükte "sebebi bilinemeyen, hakikati idrak edilemeyen, latîf ve ince şey" manalarına gelen "shr" kökü "aldatmak, hîle yapmak ve akli çelmek" anlamlarının yanı sıra, henüz varlıkların dış görünüşlerinin belirginleşmediği ve bu sebeple gerçekte olmadığı halde alaca karanlıktan dolayı gözün algılamakta yanıldığı "seher vakti", ince ve latîf tesiri sebebiyle "gıda" ve ayrıca "akciğer" gibi vücudun içte kalan organları anlamlarını da içermektedir.² Dileciler, sihrin eşyayı olduğundan başka türlü göstermek,³ sâhirin (sihir yapanın) ise bâtil olan şeyi gerçek sûrette gösteren ve varlığı olduğundan başka türlü hayal ettiren kimse olduğunu belirtmişlerdir.⁴ Bazıları da bu kelimenin aslının "bir şeyden başka bir şeye çevirmek ve döndürmek" olduğunu söylemiştir.⁵ Nitekim bu anlamıyla ilgili olarak Hz. Peygamber'den rivâyet edilen "Beyanda sihir vardır"⁶ hadisi delil getirilmiş, doğru olmasa dahi kelâmı dinleyen kalbini cezbeden bir yön olduğuna dikkat çekilmiş;⁷ hatibin güzel ve süslü ibarelerle gerçeği saptırabileceğine, bâtili hak gibi gösterebileceğine⁸ vurgu yapılmıştır. Bu itibarla sihir lafzı, sebebi gizli olan, hakikatin hilâfına algılanan, göz boyama ve aldatma gayesiyle yapılan her şeyin ismi olmuştur.⁹

Sihir kelimesinin istilâh anlamı ise "tabiat üstü gizli güçlerle ilişki kurarak veya kendilerinde gizli güçler bulunduğuna inanılan bazı tabiî nesneler kullanarak zararlı, faydalı veya koruma gâyesi bazı sonuçlar elde etmek için yapılan işler" şeklinde tarif edilir.¹⁰ Sihir ve çeşitleri konusunda geniş açıklamalar yapan İbn Haldûn (ö. 808/1406) sihri "semâvî kuvvetlerin yardımıyla, nefis ve rûhun unsurlar âlemine tesir etme kudret ve istidadını bildiren ilimdir" diye tanımlar.¹¹ Taşköprizâde (ö. 968/1561) ise daha muassal bir târif yaparak sihrin sebebinin gizli, hakikatinin ise sâhirden zuhur eden fiil ve sözlerden kaynaklanan, aldatmaca ve hîleler yoluyla insanları itaat eder bir hâle getirmek olduğunu belirtir. Ona göre bu ilim, gezegenlerin pozisyonlarını bilmekten, bunlardan her birisinin yer ile irtibatından, gezegenlerin görünümleriyle ilgili vakitlerdeki sâhirin uyguladığı işlem ve terkiplerden bahseder.¹² Başka bir tanıma göre sihir,

¹ Cevherî, *Sıfahî*, "shr" md.; Mahmud ez-Zencânî, *Tefizibü's-Sıfahî*, "shr" md.; Ebü'l-Berekât, *el-Kiilliyât*, "shr" md.; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "shr" md.

² Cevherî, *a.g.e.*, "shr" md.; Ezherî, *Tefizibü'l-Luğa*, "shr" md.; Zebîdî, *Tâcü'l-'Arûs*, "shr" md.; İbn Manzûr, *a.g.e.*, "shr" md.; Mustafavî, *et-Talîkîk*, "shr" md.; İbnü'l- Esîr, *en-Nihâye*, "shr" md.; Tehânevî, KIF, I, 648; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I, 41-2.

³ İbn Fâris, *Mekâyisü'l-Luğa*, "shr" md.

⁴ Ezherî, *a.g.e.*, "shr" md.; Tehânevî, KIF, I, 648; Zebîdî, *a.g.e.*, "shr" md.

⁵ Mustafavî, *et-Talîkîk*, "shr" md.

⁶ Buhârî, "Tib", 51; "Nikâh", 47; Müslim, "Cum'a", 47; Ebû Dâvud, "Edeb", 86-87; *Müsned*, I, 269, 273, 309; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XXI, 370.

⁷ Ezherî, *Tefizibü'l-Luğa*, "shr" md.; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "shr" md.

⁸ İbnü'l- Esîr, *en-Nihâye*, "shr" md.

⁹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I, 41-42; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, III, 205; Murtazâ ez-Zebîdî, *İthâfü's-Saadeti'l-Müttekîn bi-Şerhi Esrânî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*, I, 146; Cevad Ali, *el-Mufassal*, VI, 743.

¹⁰ Tanyu, "Büyü", DİA, VI, 501-506; Ayrıca bk. Hayât, Sâid Ömer, *Mevkifü'l-İslâm mine's-Sîr*, I, 40-55; İbrahim Ezhem, *es-Sîr ve's-Sahara*, 27-30; Çelebi, "Geçmişten Devralınan Kültürel Miras: Sihir Problemi", ss. 199-202.

¹¹ İbn Haldûn, *Mukaddime*, III, 1147-1148.

¹² Taşköprizâde, *Miftâhu's-Saâde*, I, 338; Ayrıca bk. Murtazâ ez-Zebîdî, *a.g.e.*, I, 217.

şeytan ve cinlere yakınlaşmak, onlardan yardım dilemek ve bu şekilde her hangi bir şeyi, hakikatının dışında göstermektir.¹³

Sihir kelimesi büyü anlamını da taşımakla birlikte, sihrin büyüden daha kapsamlı olduğu kabul edilir. Çünkü büyü ile sihrin bazı şekilleri arasında farklar vardır. Sihirbazlıkta gözü aldatan, hokkabazlık, el çabukluğu ve renk yanıltmasına dayanan bir sanatı yürütme anlamı vardır. İllüzyonizm, manyetizma, hipnoz, telepati gibi teknikleri uygulayan sihirbazdır. Büyücü ise iyi veya kötü varlıkların yardımını sağlayan, büyü tekniğini, usullerini, tılsımlı sözleri, iksirleri, uygun materyali, muskaları, diğer ilgili maddeleri bilen ve kullanan kimsedir.¹⁴ İslâmî kaynaklarda kâhin, mecnun, şâir ve sâhir arasında her ne kadar bir fark ortaya konulmaya çalışılmışsa da, Kur'an'a bakıldığında söz konusu kavram ve şahıslar arasında belirgin bir ayrıcalığın olmadığı görülür. Kur'an-ı Kerim'de sihir ifâdesinin bazen peygamberler, bazen onlardan zuhur eden mucizeler, bazen de bizzat ilâhî kelâmın kendisi için kullanıldığı görülür.¹⁵ Kur'an'da sihir kelimesi, gözü ve gönül aldatma,¹⁶ hak ve hakikatten yüz çevirme,¹⁷ seher vakti,¹⁸ mecnun,¹⁹ yeme ve içmeye muhtaç olan sıradan bir insan²⁰ ve maharet sahibi âlim kimse²¹ anlamlarında kullanılmıştır. Hadis literatüründe ise, gıda,²² vakit,²³ vücudun içte kalan her hangi bir uzvu,²⁴ zekice açıklama yapmak²⁵ gibi anlamlarda kullanılmıştır.

İslâm dininin sihir konusundaki tutumunu iyi anlayabilmek için, İslâm öncesi Arap geleneğinden intikal eden kültürel mirası dikkate almak gerekir. İslâm öncesi Arabistan'da, Hristiyanlık ve Yahudiliğin tesiri ile gelen unsurlar hesaba katılmazsa ruhlar âlemi yani metafizik âlem, Allah ile kabilelerin ilâhları ve cinlerden meydana gelmekte ve insanları bu âlem ile birleştiren bağlar sihirbazlar, kâhinler, şâirler ve mecnunlar vasıtasıyla kurulmakta ve bunların söz konusu âleminden haber verdiklerine inanılmaktaydı.²⁶ Böyle bir inancın yaygın olduğu Arap toplumunda nübüvvetle görevlendirilen ve yeni bir şeriat getirip Allah, melek, cin, şeytan, cennet ve cehennem gibi mânevî âleminden haber veren Hz. Muhammed'in, Mekkeli müşrikler tarafından çoğu defa bu kavramlarla itham edilmesi anlaşılabilir bir husustur. Çünkü Arap toplumunda gâipten haber verdiğine inanılan kimselere bu tür isimler verilmekteydi. Nitekim Kur'an'da müşriklerin, Hz. Peygamber'i "Bu, apaçık bir sihirbazdır",²⁷ "Pek yalancı bir sihirbaz",²⁸ "Sihirlenmiş bir insan (meshûr)"²⁹ demek suretiyle sihirle itham ettikleri

¹³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, "shr" md.; Murtazâ ez-Zebîdî, *a.g.e.*, I, 146.

¹⁴ Tanyu, "Büyü" md., DİA, VI, 501-506.

¹⁵ A. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfessres*, "shr" md.

¹⁶ el-Bakara 2/102.

¹⁷ el-Mu'minûn 23/ 89.

¹⁸ Âl-i İmrân 3/17; el-Kamer 54/ 34.

¹⁹ el-İsrâ 17/ 41, 101.

²⁰ eş-Şu'ara 26/ 153, 185.

²¹ ez-Zuhruf 43/ 49.

²² Buhârî, "Savm", 20; Müslim, "Siyam", 45; Tirmîzî, "Savm" 17.

²³ Buhârî, "Teheccüd", 7; "Enbiyâ", 38; Müslim, "Müsafirîn", 132; Ebû Dâvud, "Savm", 17; *Müsned*, III, 44.

²⁴ Buhârî, "Cenâiz", 96; "Nikâh", 104; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 85; *Müsned*, VI, 48, 121, 200, 284.

²⁵ Buhârî, "Tib", 51; "Nikâh", 47; Müslim, "Cum'a", 47; Ebû Dâvud, "Edep", 86-87; *Müsned*, I, 269, 273, 309; İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, XXI, 370.

²⁶ Macdonald, "Sihir", İA, X, 599-611; Çelebi, *a.g.m.*, ss. 209- 220.

²⁷ Yûnus 10/ 2.

²⁸ Sâd 38/ 4.

²⁹ bk. el-İsrâ 17/ 47; el-Furkân 25/ 8.

bildirilir. Diğer taraftan onun bir şair,³⁰ kâhin³¹ ve mecnun³² olduğunu ileri süren müşriklerin bu itirazlarına Kur'an'da yer verilmiş, bunlara cevap olarak da Hz. Peygamber'in şair, kâhin ve mecnun olmadığına vurgu yapılmıştır.³³ Müşrikler, Hz. Peygamber'e bu şekilde itiraz ederken ilâhî kelâma da "sihir" diye iftirada bulunmuşlardır.³⁴ Aslında inkârcıların bu tavrı Hz. Peygamber ve Kur'an'la sınırlı değildir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, bütün peygamberlerin inkârcılar tarafından aynı şekilde yalancılıkla ve sihirbazlıkla itham edildiklerini bildirmiş,³⁵ sihirbazlıkla peygamberlik görevinin apayrı şeyler olduğunu izah etmek için de çoğu defa Hz. Mûsâ ile Firavun'un sihirbazları arasında geçen mücadeleden bir çok yerde örnekler vermiştir.³⁶ Böylece Kur'an, mucize ile sihir arasında mahiyet farkının olduğunu beyan etmiş, sihirbazların yaptıklarının göz boyama, aldatma ve el çabukluğu türünden olduğuna dikkat çekmiştir. Bu itibarla sihri ve sınırlarını bilen sihirbazların, Hz. Mûsâ'nın mucizeleri karşısında aciz kalmalarını ve Mûsâ'nın Rabbine îman etmelerini³⁷ bu çerçevede tahlil etmek gerekir.

B. SİHRİN TÜRLERİ

İslâmî literatürde sihir çok geniş anlamda kullanılır ve birçok türünden bahsedilir.³⁸ Örneğin Râğib el-İsfahânî (ö. 502/1108) sihri; semâvî kuvvetlerin yardımıyla nefis ve ruhların unsurlar âlemine tesiri (tılsım), cin ve şeytanları itaat altına almak (azâim), nefis gücünün insan ve eşyaya tesiri, son olarak da hayal gösterme ve göz boyama olmak üzere dört gruba ayırır.³⁹ Konuyla ilgili en geniş tasnifi yaptığını düşündüğümüz Râzî ise sihrin sekiz çeşidini sayar.⁴⁰ Bunlar;

I- Semâvî varlıkların yer yüzündeki varlıkları etkilemeleri sûretiyle meydana geldiği sanılan ve "tılsım" diye de isimlendirilen sihir (Keldânî sihir),

II- Güçlü nefislerin başkalarını tesir altına alması; sihrin bu türü, insan nefsinin, kendi vücudu veya başka vücutlar üzerine yaptığı tesir ile meydana gelir,

III- Yeryüzündeki ruhlardan yardım istemek suretiyle yapılan sihir,

IV- Hayal gösterme ve el çabukluğu/ hokkabazlık,

V- Teknik ve mekanik bazı âletler kullanmak suretiyle yapılan fevkaladelikler,

VI- Cisimlerin ve bazı ilaçların havasından faydalanmak suretiyle yapılanlar,

VII- "İsm-i Âzam" duasını bildiğini ve cinlere hükmettiğini iddia etmek suretiyle bazı safdil ve temyiz kabiliyeti zayıf olan kimseleri kandırmak,

³⁰ bk. el-Enbiyâ 21/ 5; es-Saffât 37/ 36.

³¹ et-Tûr 52/ 29-30.

³² el-Hicr 15/ 6; el-Mu'minûn 23/ 70; ed-Duhân 44/ 14.

³³ bk. el-A'râf 7/ 184; Sebe' 34/ 46; et-Tûr 52/29-30; el-Kalem 68/ 2; et-Tekvîr 81/ 22.

³⁴ bk. Hûd 11/ 7; Sebe 34/ 43; el-Ahkâf 46/ 7; el-Müddesir 74/ 24.

³⁵ ez-Zâriyât 51/ 52.

³⁶ bk. el-A'râf 103-126; Yûnus 10/75-82; Tâhâ 20/ 56-72; eş-Şu'arâ 26/ 30-51; en-Neml 27/ 12-13; el-Kasas 28/ 36.

³⁷ bk. el-A'râf 7/116-122; Tâhâ 20/68-70. Ayrıca bk. Şehristânî, *Ni'âyetü'l-İkdâm*, s. 440; Elmalılı, *Haş Dini*, IV, 2234-2235; Tabatabaî, *el-Mizân*, IX, 220-221.

³⁸ Cessâs, *Alîkâmü'l-Kur'an*, I, 44-49; Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, III, 206- 212; a.mlf., *en-Nübüvât*, 208-211; İbn Haldun, *Mukaddime*, III, 1149-1150; Sa'd el Mersifî, *es-Sihr ve's-Sehara* 37-83; Ayrıca bk. Tehânevî, KİF, I, 648; İbn Hacer, *a.g.e.*, XXI, 350-3; Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, IX, 36- 60; Elmalılı, *Haş Dini*, I, 442- 445.

³⁹ Tehânevî, KİF, I, 648.

⁴⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, III, 206- 212; a.mlf., *en-Nübüvât*, 208-211; *el-Metâlibü'l-Âliye*, VIII, 143-196; Ayrıca bk. Tehânevî, KİF, I, 648-650; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, XXI, 350-3; Reşîd Rızâ, *a.g.e.*, IX, 36-60; Elmalılı, *a.g.e.*, I, 442-445.

viii- Koğuculuk yapmak, fitne çıkarmak ve hile yapmak suretiyle karışıklık çıkarmak şeklinde yapılan sihirler.

İbn Haldûn (ö. 808/1406) ise, Râzî'nin tasnifindeki ikinci ve üçüncü türlere ağırlık vermiş, bunları çok daha detaylı olarak açıklamıştır. Ona göre sihrin esas kuvveti sihirbazın nefsinde bulunmaktadır. Bir sihirbaz, sihirbaz olarak doğmaz. Gerek eşyânın ve sayıların özelliklerinde ve gerekse başka manevî veya maddî varlıklarda bulunan bir takım sırları cezbetmek suretiyle sihirbaz kendi gücünü artırabilir. İbn Haldûn, beşerî nefslerin aynı tür olduklarını fakat özellikleri bakımından farklı sınıflara ayırdıklarını belirttikten sonra, sihirbazları nefsleri itibarıyla üç guruba ayırır. Bunların ilki, sadece himmetleri vasıtasıyla tesir edenler ve herhangi bir âlet ve yardımcı olmaksızın etkide bulunanların yapmış oldukları sihirdir ki, filozoflar gerçek sihir olarak bunu kabul ederler. İkincisi, maddenin yapı ve özelliklerinden faydalanmak suretiyle eşya üzerinde etkili olanların yaptıklarına "tılsım", son olarak kişilerin hayal güçlerine tesir edenlerin yapmış oldukları işleme de "şa'beze" veya "şa'veze" yani hokkabazlık adının verildiğini belirtir. Ona göre sihirbazlardaki bu özellik, diğer tüm beşerî kuvvetlerde olduğu gibi ancak bil-kuvve var olup, sadece riyazet yoluyla bilfiil ortaya çıkar.⁴¹ İbn Hazm (ö. 456/1063) da sihrin türlerini sayarken, yıldızların etkisiyle yapılanlar, rukye cinsinden olanlar, maddenin taşıdığı özelliklerden kaynaklananlar ve de el çabukluğu (hokkabazlık) şeklinde yapılanlar olmak üzere dört türünden bahseder.⁴²

Bazı bilginlere göre de, hakikati açısından sihri iki kısma ayırmak mümkündür. Birincisi, aldatmak, göz boyamak ve hayal göstermek şeklinde olup bir hakikati olmayan sihirdir ki, Firavun'un sihirbazlarının yapmış oldukları bu türe örnek teşkil eder.⁴³ Diğeri ise psikolojik açıdan bir tesiri bulunan sihirdir. Buna Hârut ile Mârut kıssasında geçen sihir örnek olarak verilebilir.⁴⁴ Ayrıca sihir kullanılan malzeme açısından da; âlet ve benzeri vasıtalarla yapılanlar, el çabukluğu şeklinde yapılanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır.⁴⁵

Diğer taraftan, İslâm inancına uygunluğu açısından sihri iki kısımda değerlendirmek mümkündür. Buna göre, "muazzimûn" adı verilen ve şeriata bağlı kalan sihirbazların, Allah'a dua ederek maddî arzulardan vazgeçerek, zâhidâne yaşayarak ve Allah'ın ruhlar üzerine tesir etmesi için yeminle ısrarda bulunarak cin ve ruhları kendine tâbi kılmak şeklinde yaptıkları sihirdir. Söz konusu sihir (büyü), genel olarak ferdin veya toplumun iyiliği için yapılmaktadır. Kuraklık, yaralanma, mal ve mülkün zarara uğraması, hastalık gibi felaketlere karşı, ayrıca çocuklara ve lohusa kadınlara zarar veren şeylere çare bulmak veya bunları önlemek için yapılan koruyucu sihirdir. Bunun menşei, cinleri kendine tâbi kılan ve hizmet ettiren Hz. Süleyman'a dayandırılır. Buna "beyaz sihir" (ak büyü) de denilir. Burada, dinden ve din adamından, dualardan ve dinî metinlerden faydalanılır.

İslâm'a uygunluğu bakımından sihrin ikinci türü ise sihirbazların cinlere ve şeytanlara hediyeler vermek, Allah'ın hoşuna gitmeyen kötü sözler söylemek ve haram fiiller işlemek suretiyle yapmış oldukları sihirdir. İnsanlara zarar vermek gayesiyle yapı-

⁴¹ İbn Haldûn, *Mukaddime*, III, 1149-1150.

⁴² İbn Hazm, *el-Fasl*, V, 4-5.

⁴³ bk. el-A'râf 7/ 103-126; Yûnus 10/75-82; Tâhâ 20/ 56-72; eş-Şu'arâ 26/ 30-51.

⁴⁴ bk. el-Bakara 2/ 102.

⁴⁵ Mustafavî, *et-Talîk*, V, 71-73; Reşîd Rızâ, *a.g.e.*, IX, 45-46.

lan bu tür fiillere "kara büyü" de denilir.⁴⁶ Karı-kocayı birbirinden ayırmak, cinsî kudreti önlemek, hasta etmek, sakat bırakmak gibi kötü gayelerle yapılan sihirler bu konuda örnek verilebilir. Yukarıda verilen bilgilerden de faydalanarak sihirî dört maddede toplamak mümkündür. Şöyle ki:

a) Ruhun gücüne dayanılarak yapılan sihir: Sihirbazların herhangi bir âlet yardımı olmaksızın, kendi gayret ve nefsi kuvvetleriyle varlıklar üzerinde gerçekleştirdikleri bir takım tesirlerdir. Filozoflar, gerçek sihir olarak bunu kabul ederler. Sihirbazlarda bulunan bu kuvvet, diğer insanlarda da var olmakla birlikte riyâzet yoluyla geliştirilebilmektedir. Sihirbazların riyâzeti ise, her çeşit tâzim ve ibadetle, alçaklık ve küçüklük göstererek, yıldızlara ve yüce âlemlerin ruhâniyetine yönelmek ve onlardan yardım dilemekten ibarettir. Bu ibadet ve tapınma, Allah'tan başkasına yönelik olduğu için bu şekliyle sihir küfür sayılmıştır.⁴⁷

b) Tılsım: Bunun, tapınmaya ve yıldızların tesirine dayandığı kabul edilir.⁴⁸ Tılsımla meşgul olanlar yıldızlara taparlar; kâinatı idare edenlerin yıldızlar olduğuna, hayır ve şerrin onlardan geldiğine, semâvî güçlerin yerdeki güçlerle birleşmesi sonucu hârikulâde durumların meydana geldiğine inanırlar.⁴⁹ Sihrin bu çeşidine Keldânî sihirî de denilir.

Mûtezile ekolü sihrin bu iki çeşidinin varlığını kabul etmez. Bunların varlığına ve varlık üzerinde tesir ettiklerine inanmanın akla ve nakle aykırı olduğunu ileri sürer. Onlara göre varlıkları, hayatı, renkleri, tatları ve diğerlerini yaratan sadece Allah olduğundan sihirbazın yıldızlara tapınmak ve onların gücüne sığınmak sûretiyle varlıkların şekil ve mahiyetinde değişiklik yapabilmesi imkân dahilinde değildir. Sihrin bu türünün kabul edilmesi durumunda nübüvvetin en önemli delili olan mucizelerin iptali söz konusu olur.⁵⁰ Ehl-i Sünnet âlimleri de, sihrin bu iki türünün varlığını kabul etmekle birlikte, bunlarla meşgul olmanın dinen haram olduğunu açıklamışlardır.⁵¹

c) Rûhânî varlıklardan faydalanılarak yapılan sihir: Bunun, muska yapmak, cinlerden yardım almak gibi şekillerde yapıldığı kabul edilir.⁵²

d) Göz boyamak şeklinde yapılan sihir: Sihrin bu çeşidine şa'veze veya şa'beze de denilir. Bunun aslı el çabukluğu yani hokkabazlıktır. Genellikle halkın aşağı tabakalarına mensup, akıl bakımından zayıf olan cahil kimselerin ilgisini çeker.⁵³ Mûtezile ekolü, hokkabazlığın sıradan fiillerden olduğunu, uğraşı ve tecrübe sonucunda isteyen herkes tarafından elde edilebileceğini kabul eder. Sihrin bu türüne; kılıcı boğaza sokmak, ateş üzerinde yürümek ve benzeri fiiller örnek verilebilir.⁵⁴

⁴⁶ Tanyu, "Büyü", DİA, VI, 501-506; Macdonald, "Sihir", İA, X, 599-611.

⁴⁷ Mâtürîdî, *Kitâbü'l-Tevfîd*, 189; Ali el-Kârî, *Şerhu Fıkri'l-Ekber*, 145; İbn Haldûn, *Mukaddime*, III, 1148-1150; İbn Hazm, *İlmü'l-kelâm*, 79.

⁴⁸ İbn Haldûn, *Mukaddime*, III, 1155; Murtaza ez-Zebîdî, *İt'safü's-Saâde*, I, 146, 216-218; Taşköprizâde, *Miftâhu's-Saâde*, I, 328-9.

⁴⁹ Cessâs, *Alfakâmü'l-Kur'an*, I, 43-45.

⁵⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-Çayb*, III, 206; Tehânevî, KIF, I, 648; Elmalılı, *a.g.e.*, I, 442-3.

⁵¹ Murtaza ez-Zebîdî, *a.g.e.*, I, 146, 216-218.

⁵² Aynî, *'Umdetü'l-Kârî*, XVII, 418.

⁵³ Cessâs, *a.g.e.*, I, 45; Şa'rânî, *el-Yevâkit*, 164; Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, IX, 45-46.

⁵⁴ Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, XV, 268.

İslâm âlimleri, sihrin tanım ve muhtevasında olduğu gibi onun tasnifi konusunda da farklı kanaatler izhar etmişlerdir. Bu durum, sihrin türlerini ve bunların içerikleri ni net bir şekilde ortaya koymanın pek kolay olmadığını göstermektedir.⁵⁵

C. SİHRİN HAKİKATI

Sihrin gerçekliği ve etkisinin vaki olup olmadığı hususunda İslâm âlimleri ihtilaf etmişlerdir. Kimileri sihir işlemi ile varlıkların ve canlıların başka şekillere sokulabileceğini, öz ve cevherlerinin değiştirilebileceğini iddia ederken,⁵⁶ kimileri de onun hiç bir hakikatinin olmadığını sadece göz boyama ve hayal göstermeden ibâret olduğunu savunmuştur.⁵⁷ Aslında bu tartışmalar, sihrin tanımı ve çeşitlerinin neler olduğu konusundaki farklı görüşlerin varlığından kaynaklanmaktadır. Nitekim sihrin bölümleri kısmında verdiğimiz genel tasnife göre ilk iki türünü dikkate alanlar onun bir hakikati ve etkisinin olduğunu, son iki türünü dikkate alanlar ise sihrin hiçbir hakikatinin olmadığını, hayal göstermek ve aldatmaktan ibaret olduğunu savunmuşlardır.⁵⁸

Kelâmcılar, sihrin içeriği ve tesirinin nereye kadar ulaşabileceği hususunda farklı fikirler ileri sürmüşlerdir. Bazıları sihrin en büyük tesirinin ruhlar üzerinde olduğunu ve bu surette fikirleri bozabileceğini, kalpleri cezbedebileceğini ve cemiyet hayatını olumsuz bir şekilde etkileyebileceğini söylemişlerdir.⁵⁹ Bazıları da sihirle eşyanın mahiyet ve suretinin değiştirilebileceğini, hatta peygamberlerin mûcizelerine benzer olağanüstü şeyler yapılabileceğini söylemişlerdir.⁶⁰

A. SİHRİN HAKİKATİNİ KABUL EDENLER

Ehl-i Sünnet âlimleri sihrin aklî ve naklî delillerle sabit olduğunu, Allah'ın izni ile gerçekleştiğini, ruh ve madde üzerinde birtakım etkilerinin bulunduğunu kabul ederler⁶¹ ve görüşlerini desteklemek üzere Kur'an ve sünnetten deliller getirirler. Buna göre Hz. Mûsâ ile mücadeleye girişen sihirbazların hünerlerini gösterirken insanların gözlemlerini büyüdükleri, onları korkuttukları ve büyük bir sihir ortaya koydukları⁶² belirtilir. İlgili âyetten anlaşıldığı üzere sihrin bir hakikati mevcut ki sihirbazlar tarafından ortaya konulabiliyor. Ayrıca Kur'an'da sihrin koca ile karısını ayırabileceği, aralarında nefret ve düşmanlık çıkarabileceği bildirilir.⁶³ Aralarındaki sevgi ve nikah bağına rağmen sihir yapmak suretiyle karı ile kocanın arasının açılabilmesi, sevginin nefrete dönüşebileceği hususu ancak sihrin bir hakikatinin olduğu gerçeği ile izah edilebilir. Yine Felâk ve Nâs sûrelerinde "düşümlere üfürenlerin şerlerinden" Allah'a sığınmakta ve bu şekilde sihrin büyük bir tesirinin bulunduğuna işaret edilmektedir. Şayet sihrin gerçekliği ve tesiri olmasaydı Allah, düşümlere üfürenlerin şerrinden kendisine sığınılmasını emretmezdi. Bunların yanı sıra Kur'an'da sihirbazların ancak Allah'ın izni ile zarar

⁵⁵ Elmalılı, *Haş Dini*, I, 442.

⁵⁶ Bazı kaynaklarda sihirle varlıkların şekil ve mahiyetlerinin değiştirilebileceği; insanın merkebe merkebin de insana dönüştürülebileceği gibi aklî ve naklî delillerden yoksun görüşler mevcuttur. Örneğin Eş'arî *Makâlât*'ında isim vermeksizin bazı kimselerin bu görüşte olduğunu bildirmiştir. (bk. *a.g.e.*, 442; ayrıca bk. Tehânevî, KJF, I, 651)

⁵⁷ Eş'arî, *a.g.e.*, 442; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, III, 213. vd.; İbn Hazm, *a.g.e.*, s. 79; Nebhânî, *Hüccetullâh*, I, 1.

⁵⁸ İbn Haldûn, *a.g.e.*, III, 1150.

⁵⁹ Elmalılı, *a.g.e.*, I, 441-2.

⁶⁰ Eş'arî, *a.g.e.*, 442; Tehânevî, KJF, I, 651.

⁶¹ Aynî, *a.g.e.*, XVII, 417; İlyas Çelebi, *a.g.m.*, ss. 234-237.

⁶² el-A'râf 7/116.

⁶³ el-Bakara, 2/102.

verebilecekleri bildirilir⁶⁴ ve bu şekilde sihrin bir hakikatinin olduğuna dikkat çekilir.⁶⁵ Hadis kaynaklarında da sihirle ilgili olarak birçok rivâyet mevcuttur.⁶⁶ Örneğin Buhârî, sihir diye bâb başlığı attıktan sonra sihrin varlığına delâlet eden bazı âyetleri delil getirmiş ve konuyla ilgili bazı rivâyetlere de yer vermiştir.⁶⁷ O, "Allah'a Şirk Koşmak ve Sihir, Helâk Edici Günahlardandır" şeklinde başlık atmak suretiyle sihrin dini konumu hakkında da bize bilgi vermiştir.⁶⁸

Genel olarak sihrin bir hakikatinin olduğu kabul edilmekle birlikte İslâm âlimleri, sihir yoluyla gökten kanatlı-kanatsız çekirgeler, kurbağalar yağdırmak, denizi yarmak, âsâyı başka bir şeye dönüştürmek, ölüleri diriltmek, bebekleri konuşturmak gibi peygamberlerin mucizelerine benzeyen hârikulâde olayların gerçekleşmesinin mümkün olmadığı hususunda ittifak etmişler,⁶⁹ sihir yapmak suretiyle insanın başka bir canlıya dönüştürülebileceği, varlıkların şekil ve mahiyetlerinin değiştirilebileceği şeklindeki rivâyetlerin hiçbir aslının bulunmadığını vurgulamışlardır.⁷⁰

B. SİHRİN HAKİKATİNİ KABUL ETMEYENLER

Mûtezile ekolü, nübüvvet müessesesini zedeleyeceği endişesiyle kerâmetin hârikulâde oluşunu kabul etmediği gibi⁷¹ sihrin de gerçekliğini kabul etmemiştir. Onlar, sihirbaz ve kâhinlerden mucizelere benzer bir takım hârikulâdelerin zuhur edebileceğini mümkün görmenin, peygamberlerin doğruluğunu gösteren ve en önemli delil kabul edilen mucizeye noksanlık getireceğini iddia etmişlerdir. Çünkü sihirbazların olağanüstü bir takım şeyler yapabileceğini kabul etmek, hârikulâde fiillerin bütün insanlardan zuhur edebileceği anlamına gelir ki, söz konusu durum nebî ile sahte peygamberi ayırt edebilmeye engel teşkil eder.⁷² Mûtezile ekolü, Ehl-i Sünnet'in sihrin hakikatini ispat etmek üzere ileri sürdüğü âyetlerden hareketle yine sihrin göz boyama ve aldatmaca olduğunu ispata çalışmıştır. Buna göre onlar, bu görüşlerini ispat etmek üzere Firavun'un sihirbazlarının yaptıkları işlerin "insanların gözlerini büyülemek" şeklinde tahyil olduğunu, ortaya attıkları ip ve sopaların gerçekte olmadığı halde yaptıkları sihir sayesinde yürüyormuş gibi algılandığını delil getirmişlerdir.⁷³ Eğer sihirbazların olağanüstü güçleri olduğu ve bu sayede harikalar yapabildikleri iddiası doğru olsaydı, Hz. Mûsâ'nın karşısına çıkan sihirbazların âciz kalıp, Mûsâ'nın Rabbine iman etmemeleri gerekirdi.⁷⁴ Halbuki âsânın ejderhaya dönüştüğünü gören sihirbazlar, Hz. Mûsâ'nın yaptıklarının sihir cinsinden olmadığını anlamış ve onun Rabbine secde etmişlerdir.⁷⁵

Sihrin hakikatinin olmadığını savunan âlimlerden biri de İbn Hazm (ö. 456/1063)'dir. O, tabiatta geçerli olan kanunların değişmeyeceğini, varlıkların sahip

⁶⁴ el-Bakara, 2/ 102.

⁶⁵ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, V, 81 vd.

⁶⁶ Wensinck, *el-Mu'cemü'l-Müfides*, II, 434 -437.

⁶⁷ Buhârî, "Tib", 50.

⁶⁸ Buhârî, "Tib", 48.

⁶⁹ Bâkillânî, *el-Beyan*, 85; Teftâzânî, *a.g.e.*, V, 69-70; Mevlânâ Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, II, 243.

⁷⁰ Şa'rânî, *el-Yevâkit*, 164.

⁷¹ Kerâmetin imkân ve ispatı konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Bulut, Halil İbrahim, "Hârikulâde Olması Açısından Kerâmet ve Mûcize ile İlişkisi", *SA.Ü. İlahiyat Fak. Derg.*, sayı 3/2001, ss. 329-350.

⁷² Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, XV, 259.

⁷³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 703; Cessâs, *a.g.e.*, I, 43.

⁷⁴ Kâdî Abdülcebbar, *a.g.e.*, XV, 259-60, 263.

⁷⁵ Bk. el-A'râf 7/116-122. Ayrıca bk. Şa'rânî, *el-Yevâkit*, 162.

olduğu zât, sıfat ve tabiatların yaratıldıkları şekilde devam edeceğini belirttiikten sonra hârikulâdenin ancak bir nebînin tasdik edilmesi için Allah tarafından yaratılabileceğini iddia etmiştir. Çünkü peygamberler için mümkün olan şeylerin sâhir ve sâlih kimseler için de imkân dahilinde olması, vacip ile muhalin eşit olması anlamına gelecektir.⁷⁶ İbn Hazm, Eş'ariyye ekolüne mensup bazı âlimlerin sihirbazın su üzerinde veya havada yürüyebileceği, varlıkların şekil ve mahiyetlerinin değiştirilebileceği şeklindeki görüşlerine şiddetle karşı çıkmış ve Ehl-i Hakk'ın temel felsefesinin bir varlığın öz ve tabiatının değiştirilemeyeceği şeklinde olduğunu açıklamıştır. Ancak söz konusu durumun nübüvvet iddiasında bulunan bir nebînin tasdik edilmesi gayesiyle istisnâ olarak Allah tarafından yaratılacağını ve bunun mucize olacağını söylemiş, sâhir veya sâlih kullar için tabiattaki câri kanunların değiştirilmesinin söz konusu edilemeyeceğini ısrarla savunmuştur. İbn Hazm, sihrin bir hakikatinin olmadığını söylerken, tılsım ve hokkabazlık şeklinde icra edilen türünün mümkün olduğunu, bunların eğitim yoluyla herkes tarafından yapılabileceğini de kabul eder.⁷⁷ İbn Hazm'dan başka bu görüşü savunanlar arasında İbn Cerir et-Taberî (ö. 310/922), Cessâs (ö. 370/980), Zemahşerî (ö. 538/1143), son dönem âlimlerinden Muhammed Abduh, M. Reşîd Rızâ ve Merağî'yi sayabiliriz. Bunların ortak görüşüne göre sihirbazların ortaya koydukları şeylerin sınırları şöyledir:⁷⁸

i) Sihirbaz, uzun tecrübeler sonucunda bazı âletlerin yardımıyla diğer insanlara garip gelen bir takım işler yapabilir. Örneğin, kılıcı boğazından aşağı sokabilir, ateşin üzerinde yürüyebilir, kor halindeki közü ağzına alabilir. Aslında bütün bunlar, belli bir eğitimle isteyen herkes tarafından yapılabilecek olağan şeylerdir.

ii) Sihirbaz aldatmak, hayal göstermek, kamufle yapmak ve hokkabazlıkla bir takım işler becerebilir.

iii) Sihirbaz, cin ve şeytanlardan yardım dilemek ve onlardan faydalanmak suretiyle sihir yapabilir. Ayrıca rûhî bir takım kuvvetlere dayanmak suretiyle bazı işler başarabilir. Bunlar olağanüstü şeyler olmayıp şartlarına uygun davranıldığında herkes tarafından gerçekleştirilebilecek işlerdir.

D. SİHİR İLE MUCİZE ARASINDAKİ FARKLAR

Sihir yoluyla yapılan işler, her ne kadar gerçek anlamda hârikulâde olaylar olmasalar da sihirle uğraşmayan, onun teknik ve usullerini bilmeyen kimseler bunların olağanüstü şeyler olduklarını sanabilirler.⁷⁹ Bu bakımdan söz konusu hâdiselerin mucizelerle karıştırılması mümkün olabilmektedir. Dış görünüş itibarıyla aralarındaki zahirî benzerlik bunların birbirinden ayırt edilebilmesini sağlayacak bir takım kriterlerin ortaya konulmasını zorunlu kılmıştır. Bu ihtiyaca binaen kelâmcılar, erken sayılabilecek bir dönemden itibaren sihir-mucize ilişkisine dikkat çekmiş ve aralarındaki farklılığı göstermek için bazı ölçüler ortaya koymuşlardır. Şöyle ki;

a) Mahiyet Açısından

1- Sihrin bir gerçekliğinin olmadığını iddia edenlere göre, sihir işleminde dış dünyada gerçekleşen her hangi bir olay yoktur. Buna göre sihirbaz insanların his ve

⁷⁶ İbn Hazm, *el-Fasl*, V, 3-5.

⁷⁷ İbn Hazm, *a.g.e.*, V, 2.

⁷⁸ Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, IX, 45-47.

⁷⁹ İbn Fûrek, *Müccerred*, 177-178; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, XV, 259-260; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Mu'temed*, 167; İbn Hazm, *a.g.e.*, I, 76; Reşîd Rıza, *el-Menâr*, IX, 45-47; Hayât, *Mevkîfü'l-İslâm mine's-Sihr*, I, 53.

duygularına hitap ederek, gerçekte olmayan bir şeyi tasavvur etmelerini sağlar ve onların gözlerini büyüler.⁸⁰ Kur'an-ı Kerim'de bir çok vesileyle söz konusu edilen Fırvun'un sihirbazlarının yaptığı sihirler bu türdendir.⁸¹ Buna karşılık mucize gerçek anlamda olağanüstü bir olaydır.⁸² Bu sebeple sihirbazlar, âsâ mucizesiyle karşılaştıklarında Mûsâ'nın gerçek peygamber olduğunu kabul etmek zorunda kalmışlardır.⁸³

II- Mucize ile sihir arasındaki önemli farklardan biri de, mucizenin gerçek manada hârikulâde bir olay olması, sihir ve benzerlerinin ise hârikaya benzer olmalarıdır. Bu itibarla mucizenin benzeri yapılamazken, sihir ve benzerlerinin çeşitli zaman ve mekânlarda tekrar edilebilmesi mümkündür.⁸⁴ İbn Hazm, bu noktaya işaret ederek mucize ile sihir arasında derece değil mahiyet farkının olduğunu açıklamıştır. Buna göre mucize olağanüstü bir özellik taşır, benzerinin yapılması imkân dahilinde değildir. Halbuki sihir ve diğerleri normal fiillerden olup, benzeri ya da daha mükemmelinin yapılabilmesi imkân dahilindedir.⁸⁵ Halbuki mucize gizli sebeplere, el çabukluğuna ve benzeri hilelere dayanmaz, bilakis o, tabiat kanunlarının dışında cereyan eden ilâhî bir fiildir.⁸⁶

III- Sihrin, mucize gibi hârikulâde bir fiil olduğunu iddia edenlere göre bu ikisini birbirinden ayıran asıl kriter mucizelerin taşıdığı tehdidî vasfıdır. Bu görüşü savunanlar, sihirbazın peygamberlik iddiasında bulunamayacağını, şayet böyle bir iddiayla ortaya çıkarsa bu durumda ya sihrini unutacağı ya da yaptığı fiilin benzerinin hatta daha büyüğünün başkaları tarafından yapılabileceğini ileri sürmüşlerdir.⁸⁷ İbn Hazm'a göre tehdidî vasfını en önemli ayrıcalık kabul edenler, mucize ile sihrin aynı cins fiil olduklarını kabul etme gibi büyük bir hataya düşmüşlerdir.⁸⁸ Halbuki bu ikisi mahiyet açısından birbirinden farklıdır.

b) Gaye Açısından

I- Peygamberler aynı esaslara inanırlar; tevhide, Allah'a kulluk etmeye, adaletli olmaya, ahirete inanmaya davet ederler. Asla bir sonraki peygamber bir öncekini yalanlamaz, ondan saygı ve hürmetle bahseder. Bütün peygamberler hâl, hareket ve sözleriyle insanlığa örnek olurlar. Halbuki sihirbaz ve kâhinler, Allah'a şirk koşmaya, kötülüğe ve süflî şeylere çağırırlar. Aralarında birlik ve beraberlik olmadığı gibi hayatları birbirlerini alt etmek için mücadele içinde geçer. Ayrıca onların insanlara örnek olmak gibi bir iddiaları da yoktur.⁸⁹

II- Peygamberler, söz konusu mucizeleri şeriat vazetmek gibi yüce hedefleri gerçekleştirmek için ortaya koyarlar. Halbuki sihirbazlar, sihir ile çoğu defa süflî gaye-

⁸⁰ Hayât, a.g.e., I, 53.

⁸¹ el-A'raf 2/116; Tâhâ 20/66.

⁸² Mucizelerin temel özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bulut, *Mucize ve Peygamber*, ss. 43-55.

⁸³ el-A'raf 7/116-122; Tâhâ 20/68-70. Ayrıca bk. Reşid Rızâ, *el-Menâr*, IX, 59; Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, II, 244; Hayât, a.g.e., I, 53-54; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VI, 744; Cafer Sübhânî, *el-İlâhiyât*, II, 102.

⁸⁴ Bâkîllânî, *el-Beyân*, 67-68, 110; Cessâs, a.g.e., I, 49; Neseî, *Tebsrati'l-Edille*, I, 477-8; İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, 215; İbn Haldûn, a.g.e., III, 15; Abdülfettah Bereke, *Şerhu Senusiyeti'l-Kübra*, 357; Reşid Rıza, *el-Menâr*, IX, 59.

⁸⁵ İbn Hazm, *el-Fasl*, V, 4-5; İbn Haldûn, a.g.e., III, 1155.

⁸⁶ Neseî, a.g.e., I, 477-8; Mustafavî, *et-Tahkik*, V, 73-74.

⁸⁷ Bâkîllânî, a.g.e., I 11-2; İbn Teymiyye, a.g.e., 63.

⁸⁸ İbn Hazm, a.g.e., V, 3.

⁸⁹ Râzî, *el-Mebâhisi'l-Meşrikiyye*, II, 436; Nevevî, *Şerhu Salîhi Müslim*, XIV, 176; İbnü'l-Vezîr, *İsârü'l-Hak*, 66-8; İbn Teymiyye, a.g.e., 215; İbn Haldûn, a.g.e., III, 1154-1155; Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, II, 244, 374-5; Cafer Sübhânî, *el-İlâhiyât*, II, 104; Hayât, a.g.e., I, 57.

leri gerçekleştirmeyi amaçlarlar.⁹⁰ Onlar, toplumun ileri gelenlerinin değil aşağı tabakanın ilgi ve alakasını çekerler.⁹¹

III- İslâm filozoflarına göre sihir ile mucize arasındaki en önemli fark, birinin hayrı diğerinin şerri gaye edinmiş olmasıdır. Nitekim peygamberlerin mucizelerinin gayesi insanları saadet ve mutluluğa ulaştırmaktır. Halbuki sihirbaz ve hilekârların gayesi kendi menfaatleri doğrultusunda çıkar elde etmektir.⁹²

c) Kudret Açısından

I- Peygamberlerden hiçbiri sihir ile meşgul olmamış, onlar ne nübüvvet öncesi ne de nübüvvetten sonra sihir öğrenmişlerdir. Söz konusu durum kavimleri tarafından dikkatle takip edilmiş ve onların doğrulukları hususunda bir alâmet olarak kabul edilmiştir.⁹³

II- Mucizeler, peygamberlik iddiasıyla uyumlu olup nebînin önceden açıkladığı şekilde gerçekleşirler⁹⁴ ve insanlar bunların bir benzerini yapma hususunda aciz kalırlar. Buna karşılık sihir, sihirbazın isteğine bağlı olarak sadece belli vakitlerde ve belli mekânlarda gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra gerçekleşir.⁹⁵

III- Sihirbaz ve kâhinlerin yapmış oldukları şeyler insan ve cinlerin kudretinin dışındaki şeyler değildir. Halbuki mucizeler tamamen ilâhî kaynaklı fiiller olup gerçek anlamda hârikulâde hadiselerdir.⁹⁶

IV- Sihrin kalıcı bir özelliği yoktur. Halbuki mucize, Kur'an'ın îcazı ve Hz. Salih'in devesi örneklerinde olduğu gibi daimîlik özelliği taşır.⁹⁷ Ayrıca sihrin sınırları bellidir ve sihirbazın gücüyle sınırlıdır. Halbuki mucizenin hiçbir sınırı yoktur.⁹⁸ Çünkü mucize Allah'ın kudretiyle gerçekleşir.

d) Vasıta Açısından

I- Sihir, ilim ve meslek türünden olup sihir yapabilmek için özel işlemlere belli kelimelerin tekrarına, şekil veya çizgilere ihtiyaç vardır. Nitekim sihrin, küfür ifâde eden bir takım kelimelerle yapıldığı, Allah'ın isminin zikredilmediği zaman ve mekânlarda tesirli olduğu açıklanmıştır.⁹⁹ Bunların hepsi eğitim yoluyla öğrenilebilir. Fakat mucize Allah'ın bir lütfu olup, öğrenme yoluyla edinilemediği gibi sadece gerçek peygamberler tarafından ortaya konulabilir.¹⁰⁰ Ayrıca peygamber, mucize gösterebilmek için Allah'ın izninden başka hiçbir şeye muhtaç değildir.¹⁰¹

II- Sihir, ilâhî kaynaklı olmayıp, şeytan ve cinlerden yardım dilemek, cisimlerin bilinmeyen bir takım özelliklerinden yararlanmak ve ruhî güçlerden faydalanılarak yapılmaktadır.¹⁰²

⁹⁰ Mâtürîdî, *Kitâbü'l-Tevfîd*, 189; Ali el-Kârî, *Şerhu'l-Fıkhu'l-Ekber*, 145.

⁹¹ Şa'rânî, *el-Yevâkit*, 164; Nebhânî, *Huccetüllahi ale'l-Âlemîn*, 10.

⁹² İbn Sinâ, "Fî Beyânî'l-Mu'cizât ve'l-Kerâmât", ss. 543-558; İbn Teymiyye, *a.g.e.*, 210; İbn Haldûn, *Mukaddime*, III, 1154-1155.

⁹³ Nesefî, *a.g.e.*, I, 479.

⁹⁴ Mâtürîdî, *a.g.e.*, 186.

⁹⁵ Teftazânî, *a.g.e.*, V, 79-80.

⁹⁶ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, 215, 439.

⁹⁷ İbnü'l-Vezîr, *a.g.e.*, 66-8; Şa'rânî, *a.g.e.*, 164; Şiblî, *a.g.e.*, II, 374; Hayât, *a.g.e.*, I, 56.

⁹⁸ Cafer Sübhânî, *a.g.e.*, II, 103.

⁹⁹ Nesefî, *a.g.e.*, I, 477-8; Kadi Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 572; İbn Haldûn, *a.g.e.*, III, 1157; Cafer Sübhânî, *a.g.e.*, II, 102; Hayât, Sâid Ömer, *a.g.e.*, I, 54.

¹⁰⁰ Mâtürîdî, *a.g.e.*, 189; Bâkîllânî, *a.g.e.*, 70; Ali el-Kârî, *a.g.e.*, 145; İbn Teymiyye, *a.g.e.*, 215; Teftazânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, V, 79; İbn Haldûn, *a.g.e.*, III, 1154-1155.

¹⁰¹ İbnü'l-Vezîr, *İsârü'l-Hak*, 66-8; İbn Haldûn, *a.g.e.*, III, 1154-1155.

¹⁰² İbn Teymiyye, *en-Nübüvât*, 214 vd.

e) Sonuç Açısından

ı- Sihir yapmak suretiyle eşyanın mahiyet ve tabiatı değiştirilemez.¹⁰³ Sihir yoluyla insanı başka bir canlıya ya da bir hayvanı insana dönüştürmek, peygamberlerin hissî mucizelerine benzer bir hârikulâde olay yapmak mümkün değildir.¹⁰⁴

ıı- Peygamberlerin gösterdikleri mucizelere ebediyen üstün gelinemez, başkaları tarafından benzerleri de yapılamaz. Fakat sihirbazın sihri ne kadar dehşet verici olursa olsun, başka bir sihirbaz tarafından benzeri veya onun daha büyüğü yapılabilir.¹⁰⁵

DEĞERLENDİRME

Sihir konusu deliller açısından bir değerlendirmeye tâbi tutulduğunda onun bir hakikati olduğunu savunanların da buna muhalif olanların da aynı âyetlerden hareket ettikleri görülür. Ehl-i Sünnet âlimleri, sihrin bir gerçekliğinin olduğunu ispat etmek üzere Hz. Mûsâ ile sihirbazların mücadelesini,¹⁰⁶ Hârut ile Mârut'un insanlara sihir öğretmelerini¹⁰⁷ ve "düşümlere üfrenlerin şerrinden Allah'a sığınılması"¹⁰⁸ gibi âyetleri delil göstermişlerdir.

Mûtezile ekolü, sihirbazlardan hârikulâde olayların zuhur edebileceğini mümkün görmeyen nübüvvet müessesesine ve mucizenin delâletine zarar verebileceğini ileri sürerek bu tür hadiselerin imkân dahilinde olmadığını iddia etmişlerdir. Onlar, Kur'an'da sihirle ilgili âyetlerin manevî/psikolojik alanla irtibatlı olduğunu, bu âyetlerden hareketle sihrin dış dünyada bir tesirinin meydana gelebileceğini söylemenin isabetli olmayacağını ileri sürmüşlerdir. Mûtezilenin genel kanaatine göre sihir, hile, göz boyama ve aldatmacadan ibarettir.

Kur'an'da konuyla alâkalı âyetlerden hareketle sihrin tesirinin insanın psikolojik yönüyle alâkalı olduğu, sevgi ve nefret gibi tesirler icra edebileceği hususu bütün İslâm âlimlerince kabul edilmektedir. Ancak bazı kaynaklarda görüldüğü üzere, sihir vasıtasıyla eşyanın şekil ve mahiyetini değiştirebilmek, peygamberlerin mucizelerine benzer hârikulâde şeyler yapabilmek şeklindeki anlayışları kabul etmek mümkün değildir. Bunlar aklî ve naklî delillerden yoksundurlar. Ayrıca bu tür anlayışların kaynağının ne olduğu da araştırılmaya muhtaç bir konudur.

Kelâmcılar, sihir ile mucize arasındaki zahîrî benzerlikten dolayı, erken sayılabilecek bir dönemden itibaren sihrin mahiyeti ve mucizeden farklılığı konusuna yer vermek durumunda kalmışlardır. Genel olarak kelâmcılar, sihri hârikulâde olaylardan saymazlar. Şartları yerine getirildiği takdirde ilgili olan herkesin başarabileceği bir sanat olarak kabul ederler. Ancak söz konusu sebepler herkes tarafından bilinemediğinden sihirbazın yaptığı şeylerin hârikulâde olduğu sanılır. Bu sebeple sihrin mucizeyle karıştırılması mümkün olabilmektedir. Dış görünüş itibarıyla sihir ile mucize arasındaki bu benzerlik, bunların birbirinden ayırt edilmesini sağlayacak bazı ölçülerin ortaya konulmasını zorunlu kılmıştır. Bu ihtiyaca binaen kelâmcılar bazı kriterler ortaya koymuşlardır. Bunlar dikkate alındığında ikisinin farklı şeyler olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. ♦

¹⁰³ Nesefî, *a.g.e.*, I, 477-8; Ayrıca bk. İbn Hazm, *el-Fasl*, I, 76; V, 7-8.

¹⁰⁴ Bâkîllânî, *el-Beyân*, 85; Şa'rânî, *el-Yevâkit*, 164; Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, II, 243.

¹⁰⁵ Kadi Abdülcebbar, *a.g.e.*, 572; Cafer Sübhânî, *a.g.e.*, II, 102.

¹⁰⁶ *el-A'râf* 7/116.

¹⁰⁷ *el-Bakara* 2/102.

¹⁰⁸ *el-Felak* 113/4.